

INSTITUTUL DE FILOZOFIE

**MODUL DE VIAȚĂ
ȘI
CALITATEA
VIEȚII**

Coordonatori:
ION REBEDEU, CĂTALIN ZAMFIR

1982
EDITURA POLITICĂ
București

**CALITATEA VIETII
ȘI MODUL DE VIAȚĂ. SCHIȚĂ
A UNEI PROGNOZE A EVOLUȚIEI LOR
ÎN URMĂTOARELE DECENII**

**ION REBEDEU
CĂTĂLIN ZAMFIR**

Studiul de față își propune două obiective. Prima parte este dedicată definirii general-teoretice a problematicii calității vieții și modului de viață. În cea de-a doua parte se încearcă formularea problemelor concrete cu care societatea noastră se confruntă în acest domeniu. În mod necesar, o asemenea abordare este *prospectivă*. Societatea noastră este caracterizată printr-un ritm rapid de schimbare. Din această cauză am considerat necesar a încerca să explicăm „evenimentele” care probabil vor avea loc în cîmpul calității vieții și modului de viață în următoarele decenii în țara noastră.

*
* * *

Geneza problematicii calității vieții și a modului de viață. Conceptul de calitate a vieții are, în cultura societății actuale, o istorie cu totul aparte. În ultimii douăzeci de ani, de cînd a fost efectiv adoptat de către comunitatea științifică, el a reușit să devină una dintre „ideile-forță” ale disciplinelor social-umane. De aici conceptul a fost adoptat destul de repede în limbajul politic și ideologic, devenind treptat unul dintre termenii-cheie al multora dintre programele de dezvoltare socială.

Preocupările pentru calitatea vieții nu au apărut din logica însăși a dezvoltării științei, ci au fost impuse acesteia din exterior. Ele au reprezentat răspunsul la o anumită criză a creșterii, specifică societății actuale. Inte-

resant este faptul că problematica diversă a calității vieții a fost determinată atât de *gradul ridicat al dezvoltării economice*, cât și de condițiile *subdezvoltării*, atât de posibilitățile creșterii economice în viitor, cât și de *limitele* acesteia puse în evidență îndeosebi în ultimul deceniu.

Dezvoltarea economică a țărilor occidentale a creat o stare de frustrare: *rezultatele umane* ale acestei dezvoltări au fost departe de așteptări, semnificativ mai mici decât eforturile investite. Abundența de bunuri materiale de consum nu a rezolvat multe dintre problemele sociale și umane importante cu care se confruntau și se confruntă societățile respective. Mai mult, creșterea economică în perioada postbelică în țările capitaliste dezvoltate a ridicat noi probleme sociale și umane, unele chiar mai complexe, sub anumite aspecte, decât cele așa-zis „tradiționale”. În acest context, problematica crizei capitalismului contemporan, a trecerii acestuia într-o nouă fază, s-a extins și prin apariția evidentă a unei crize *umane* a creșterii economice. Se impune o precizare. Abordarea problemelor calității vieții, așa cum apare în lucrările occidentale semnificative, nu este fundată pe o filozofie „reacționară”, „tradiționalistă” care ar nega necesitatea (sau utilitatea pentru om) a dezvoltării economice și tehnologice. Ceea ce se pune, în lucrările respective, sub semnul întrebării este *modelul actual* al acesteia, determinat de structurile de tip capitalist ale pieței libere dominate de legea profitului. Înțelegerea calității vieții în literatura sociologică și social-politică nemarxistă este sub multe aspecte limitată atât în ceea ce privește aria problematică — redusă uneori, fie la protecția mediului și controlul poluării, fie la aspectele privind ambientul —, cât mai ales în privința strategiilor formulate în vederea conservării și creșterii calității vieții. Nu este mai puțin adevărat că însăși evoluția capitalismului contemporan a condus la punerea într-o perspectivă relativ nouă a corelației dintre creșterea economică și împlinirea umană. Realitatea a dovedit că prin mecanismele sale proprii, sistemul economic capitalist bazat pe profit e inadecvat orientat spre crearea unui mediu mai uman de viață. Pentru teoreticienii animați de idealurile demnității omului și preocupați de destinul condiției umane într-o lume în care individul este strivit de „iraționalitatea raționalității economice”, a apărut tot mai limpede ideea că este nevoie de o orientare a întregii dezvoltări economice în mod clar și sistematic spre satis-

facerea necesităților umane. Economicul este un subsistem al societății. El nu trebuie să imprime propria sa logică întregului din care face parte, respectiv sistemului social global, ci acesta din urmă e necesar să-și impună logica subsistemelor componente. Ideea de calitate a vieții — înțeleasă în sens larg — constituie tocmai baza teoretică pentru fundamentarea unei asemenea reconsiderări din perspectiva omului a întregii dezvoltări social-economice. Ea oferă un criteriu fundamental pentru aprecierea eficienței creșterii economice și, totodată, reprezintă o sursă de orientare globală a acesteia.

Subdezvoltarea, dintr-o perspectivă oarecum opusă, a pus aceeași problemă. Slaba eficiență socială și umană a modelului capitalist de dezvoltare economică a generat tendința de a căuta un alt model. Pentru a evita greșelile și dificultățile creșterii din țările capitaliste dezvoltate, mai ales în contextul actual al dezvoltării tehnologiei, a apărut ca necesară o dirijare activă de către societate a procesului de dezvoltare economică, în vederea satisfacerii necesităților fundamentale ale colectivității. Asistăm în ultimul timp la un proces de cristalizare a unor noi strategii de dezvoltare în țările subdezvoltate, în care necesitățile colectivității sînt tot mai mult luate în considerare. Acest lucru devine cu atît mai necesar cu cît analizele și studiile de prognoză indică faptul că în deceniul actual țările sărace nu vor reuși — din motive multiple și diverse — să realizeze o dezvoltare economică suficient de rapidă, multe dintre ele fiind departe de a atinge către sfîrșitul secolului nostru chiar nivelul actual al țărilor dezvoltate. Mai mult, în condițiile actuale, caracterizate prin relații economice inechitabile între țările slab dezvoltate sau în curs de dezvoltare și cele dezvoltate, decalajele nu se diminuează, ci cresc, ceea ce impune cu necesitate instaurarea unei noi ordini economice și politice internaționale.

Problema care se pune este deci atît de a mobiliza resursele materiale și umane din aceste țări în vederea accelerării creșterii economice, cît și de a utiliza un nivel de dezvoltare economică relativ modest în mod cît mai eficace pentru soluționarea marilor probleme sociale și umane cu care acestea se confruntă. În această direcție se formulează deja diverse strategii.

Pe de altă parte, ultimul deceniu a creat o dramatică conștiință a *limitelor naturale* ale creșterii economice.

Omenirea este astăzi acut confruntată cu criza energetică și de materii prime, ceea ce determină necesitatea restructurării modelelor de dezvoltare și creștere economică. Societatea umană trăiește într-un mediu natural limitat, cu resurse de materii prime și energetice, deși încă destul de mari, nu infinite. Până acum, creșterea s-a făcut ignorând existența oricărei limite ca și cum resursele ar fi fost nelimitate. De aici a apărut și o mentalitate risipitoare iresponsabilă față de generațiile viitoare. Creșterea economică a țărilor dezvoltate s-a făcut în condițiile unei subdezvoltări a majorității celorlalte țări, profitând, la prețuri extrem de scăzute, de materiile prime oferite de acestea. În perspectiva următoarelor decenii, datorită dezvoltării economice a tuturor țărilor, a evidențierii caracterului limitat al resurselor naturale, prețurile materiilor prime vor cunoaște, probabil, noi creșteri. În plus, mediul s-a dovedit limitat și din punctul de vedere al capacității sale de a anula subprodusele poluante ale activității industriale. Poluarea, degradarea mediului natural sînt, în lumea contemporană, în creștere, impunînd noi exigențe și restricții procesului de dezvoltare economică. Toate acestea au dus la o reconsiderare treptată a orientării generale. Ideea că este necesară o utilizare mai eficientă a resurselor naturale, o protejare mai responsabilă a mediului cîștigă tot mai mult teren. Atitudinea risipitoare și indiferentă față de mediu devine tot mai puțin compatibilă cu obiectivele de perspectivă ale dezvoltării societății umane. Ideea de calitate a vieții oferă și aici perspectiva unei ghidări mai clare a întregului proces: o mai eficientă utilizare a resurselor naturale, în condițiile maximizării calității vieții.

Într-o combinație unică și specifică, toți acești factori au stat la baza interesului deosebit, științific și social-politic, manifestat în țara noastră pentru complexa problematică a calității vieții. E semnificativ că la Congresul al XII-lea al P.C.R., în orientarea dezvoltării economico-sociale a societății noastre s-a introdus ideea de calitate a vieții cu perspectiva care îi este asociată (1). Congresul a adoptat un amplu program special, *Programul-directivă de creștere a nivelului de trai în perioada 1981—1985 și de ridicare continuă a calității vieții*, subliniindu-se ideea că ridicarea nivelului de trai, deși o componentă esențială a procesului de creștere a calității vieții, nu poate fi considerată unica. Este nevoie de acționat și pe alte

căi pentru a realiza maximizarea condițiilor obiective și subiective ale satisfacerii tot mai largi a necesităților umane.

Dezvoltarea economico-socială și pe această bază asigurarea pentru toți membrii societății noastre a unor condiții materiale de viață indispensabile pentru ca omul să trăiască în siguranță și în mod civilizată a făcut necesară accentuarea reflexiei asupra *direcției* în care această dezvoltare trebuie să fie orientată în perspectivă.

Dacă necesitățile elementare de viață ale omului sînt relativ clare, simplu de definit, necesitățile superioare sînt mai difuze, mult mai dificil de formulat. Ele trebuie, de aceea, explorate, formulate. Ideologia capitalistă a considerat dintotdeauna că singura modalitate în care necesitățile umane sînt definite și puse ca obiectiv de realizat procesului de producție este piața economică. Criticile actuale ale sistemului capitalist au scos în evidență faptul că această presuposiție este într-o largă măsură o iluzie. A lăsa definirea nevoilor umane în sarcina pieței economice spontane s-a dovedit a fi o cale generatoare de multe pericole. Piața capitalistă nu-l ajută pe individ să-și conștientizeze nevoile; mai degrabă ea îl manipulează, îi formează nevoi „false”, „artificiale”, impunîndu-i acele cerințe sau dorințe care sînt mai avantajoase pentru realizarea profitului.

Edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate presupune ca o condiție *sine qua non* explorarea și formularea necesităților umane pentru o eficace orientare a întregii activități sociale, pentru a conferi o perspectivă și o finalitate clară, socială și umană, dezvoltării economice și a stabili o strategie adecvată în privința creșterii calității vieții. Socialismul instituie însă, în concordanță cu esența sa, o optică nouă, și totodată, asociate acesteia, modalități noi de estimare a nevoilor umane. În acest sens se indică în Programul partidului ca unul dintre obiectivele majore politice și științifice, determinarea nevoilor raționale, autentice, cu ajutorul mijloacelor științifice, ca o bază esențială pentru o direcționare adecvată și mai eficientă a întregului proces de dezvoltare socio-economică, în consens cu valorile umanismului socialist, cu exigențele unei calități superioare a vieții. Referindu-se la obiectivele și orientările fundamentale ale planului cincinal 1981—1985, secretarul general al partidului, tovarășul

Nicolae Ceaușescu, sublinia că „În centrul întregii activități economico-sociale trebuie să punem realizarea unei noi calități a muncii și a vieții” (2).

În condițiile economice dificile existente în prezent pe plan mondial, se impune și pentru țara noastră — așa cum se arată în documentele Congresului al XII-lea — găsirea unor modalități cât mai eficace de dezvoltare economico-socială. Fiind o țară în curs de dezvoltare, cu un nivel încă relativ modest al venitului național pe locuitor, România este preocupată de a găsi căile cele mai adecvate, corelate atât cu situația din lume, cât și cu realitățile noastre naționale și cele mai accesibile în etapa actuală de sporire continuă a acestuia ca o condiție de bază a ridicării nivelului de trai al oamenilor muncii. E semnificativ, de pildă, că venitul național pe locuitor va ajunge în 1985 la circa 2 500 dolari față de 80 de dolari în 1938 (3). În plus, este necesar să se exploreze și alte canale sau izvoare decît cele strict economice de creștere a calității vieții. Descoperirea unor resurse non-economice de dezvoltare a condițiilor de viață reprezintă o cale extrem de importantă care se deschide în fața țării noastre.

Este necesar să luăm în considerare încă un aspect. O serie de consecințe negative pentru om și pentru organizarea socială ale creșterii economice și industriale accelerate au apărut, inevitabil, și în țara noastră. Începînd cu poluarea și urîțirea mediului natural, continuînd cu fenomenele generate de marile aglomerări urbane, cu unele efecte negative ale transferului, într-o perioadă relativ scurtă, a unei mari mase de oameni de la sat la oraș, din activitățile agricole în cele industriale etc. În sfîrșit, o serie de procese negative au apărut ca efect al creșterii rapide a gradului de complexitate a organizării sistemului nostru social. Este vorba de manifestări de birocrațism, de insuficientă organizare ș.a. Tensiunile și procesele perturbatoare generate de orice proces de creștere rapidă în complexitate au afectat negativ unele aspecte ale vieții omului, condiția umană. Din acest punct de vedere, perfecționarea organizării sociale reprezintă ea însăși o sursă de mare însemnătate pentru perfecționarea mediului de viață, deci de creștere a însăși calității vieții.

În fine, există și o explicație teoretică pentru interesul crescut manifestat în țara noastră față de problemele calității vieții. Societatea socialistă a introdus noi structuri

sociale orientate spre satisfacerea tot mai ridicată a necesităților umane. La nivelul actual de cunoaștere însă este destul de dificil de formulat în mod concret, operațional, un asemenea obiectiv global cum este satisfacerea necesităților umane. Se știe încă destul de vag ce trebuie întreprins pentru a spori eficiența întregii activități sociale în raport cu omul ca obiectiv suprem. Conceptul de calitate a vieții, cu întreaga problematică și sistemul de obiective și indicatori ce i se asociază, a intervenit ca o modalitate practică de operaționalizare a acestui obiectiv. Ea deschide o posibilitate mai concretă de a formula acele *subobiective* practice ale obiectivului global menționat mai înainte (4).

Paralel și din ce în ce mai convergent cu abordarea aspectelor teoretice și practice privind calitatea vieții, s-a conturat în câmpul preocupărilor științifice și domeniul „modului de viață” și al „stilurilor de viață”. Dezvoltarea economică impetuoasă în perioada postbelică, în țările capitaliste industrializate, absorbția atenției colectivității de către problematica creșterii economice, dominarea întregii organizări sociale de către logica economiei orientate spre profit au făcut, în aceste țări, din *viața umană* mai mult un *subprodus*, o rezultată (neplanificată și neorientată după obiective intrinseci) a acesteia. Reacția era de așteptat. Oamenii vor să-și transforme tot mai mult viața lor dintr-un „mod” determinat de logica exterioară a structurilor socio-economice, într-un „stil” care să exprime logica interioară a propriilor lor aspirații. Preocupările pentru elaborarea unor stiluri de viață reprezintă unul dintre cele mai semnificative procese ale lumii contemporane care, așa cum rezultă din cercetările efectuate, se va amplifica în perspectiva viitoarelor decenii. Sociologul suedez J. Galtung a lansat termenul de „mod de viață dominant” pentru a desemna modul de viață generat de logica societății moderne occidentale (5). Este vorba despre un mod de viață care nu a fost construit de oameni pornind de la necesitățile lor reale, de la ierarhia lor de priorități, ci care este modelat de logica structurilor socio-economice ale societății capitaliste. Din această cauză se constată tot mai mult o necongruență între dinamica acestui mod de viață și aspirațiile umane. În momentul actual, consideră J. Galtung și M. Wemegan, prin depășirea nivelului de producție pentru necesitățile fundamentale, se manifestă puternice ten-

dințe de „supradezvoltare“ — dezvoltare care în unele direcții excede nevoile reale ale populației. O asemenea supradezvoltare impune un anumit mod de viață complementar ei și care stârnește tot mai multă insatisfacție.

În opoziție cu acest mod de viață dominant, apare o tendință tot mai pronunțată de cristalizare a unor noi stiluri de viață — „stiluri de viață alternative“. Aceste stiluri se caracterizează prin faptul că încearcă să găsească noi moduri de organizare a vieții care, corespunzând condițiilor societății moderne, să fie explicit orientate de sistemul „autentic“ al necesităților umane. Formele de viață impuse de structura societății capitaliste dezvoltate sînt respinse ca „neautentice“, alienante.

Într-un context relativ diferit, problema modului de viață s-a pus în țările socialiste mult mai devreme. După o perioadă de adînci transformări sociale și economice, în care atenția era concentrată pe marile procese sociale, spre realizarea obiectivelor sociale, politice și economice majore care să ofere o bază obiectivă satisfăcătoare pentru edificarea unei noi vieți, în mod inevitabil problemele organizării vieții cotidiene, a modului de viață și a stilurilor de viață au început să se pună tot mai accentuat. În fapt, de exemplu în țara noastră, teoretic, problema modului de viață a fost formulată încă de la începutul revoluției socialiste, într-un context specific. Reorganizarea întregii societăți pe baze noi este de natură a determina și, totodată, a presupune și un nou mod de viață: *modul de viață socialist*. Modul de viață socialist apărea, pe de o parte, ca un *ideal* de realizat: schimbarea modului de viață, așa cum a fost el produs de societatea trecută, într-un nou mod de viață, compatibil cu societatea nouă, de tip socialist. Pe de altă parte, el apărea ca un *proces* care urma să se realizeze în timp, să se cristalizeze treptat, pe măsura consolidării cadrelor obiective și maturizării condițiilor subiective ale noii societăți. Prin atenția scăzută acordată condițiilor concrete ale evoluției societății în etapa respectivă, cit și printr-o serie de proiecții simplificate ale idealurilor epocii, abordarea problematicii modului de viață în primele decenii ale construcției socialiste avea un predominant caracter normativ și într-o anumită măsură speculativ.

În prezent, ne aflăm într-o nouă etapă. Reconstrucția economică a fost terminată. Chiar dacă în comparație cu alte țări puternic industrializate, nivelul nostru de dez-

voltare economică este încă relativ modest, am depășit nivelul de producție necesar asigurării unor condiții civilizate de viață pentru toți membrii societății. Din punct de vedere economic, în perioada de lichidare a sărăciei exista o puternică convergență între exigențele modului de viață și cerințele sistemului economic, așa cum era el modelat de obiectivele creșterii economice și în primul rînd de cele ale dezvoltării în ritm înalt a industriei, ca bază pentru progresul tuturor domeniilor vieții economico-sociale și, implicit, pentru ridicarea nivelului de viață al membrilor societății. În momentul actual ne aflăm într-o nouă fază, în care se pune tot mai mult cerința modelării producției — care în multe sectoare a depășit nivelul țărilor în curs de dezvoltare — de către sistemul necesităților umane. Problema unui mod de viață de tip socialist, în acord cu condițiile noi, sociale și economice ale țării, se pune astăzi, cum e și firesc, într-o manieră cu mult mai concretă decît acum 30, 20 sau 15 ani în urmă. În condițiile societății noastre în care omul este valoare și scop suprem, este firesc ca întreaga organizare socială să fie mai eficient orientată spre realizarea condițiilor necesare dezvoltării, în direcțiile dorite, a vieților individuale. În plan individual, există o tendință tot mai pronunțată de căutare a unui stil propriu de viață, în acord cu particularitățile personale, cu aspirațiile proprii. În plan social, problema se pune în sensul constituirii și dezvoltării infrastructurii care să susțină dezvoltarea individuală a tuturor.

Există o profundă interdependență între aria de probleme circumscrisă calității vieții, pe de o parte, și cea a modului de viață, pe de altă parte.

Pînă acum cîțiva ani, problema calității vieții era considerată mai mult sub aspectul parametrilor săi *cantitativi*. Inițial era luat în considerare aproape exclusiv *nivelul de trai*: cîte bunuri economice sînt disponibile. O asemenea dimensiune este evident esențială, dar nu epuizează cîtuși de puțin domeniul. Ulterior s-au adăugat și alți parametri cantitativi: starea mediului natural, facilitățile culturale, timpul liber disponibil, securitatea socială și personală etc. Există însă și o dimensiune *calitativă*. Valoarea vieții nu depinde numai de condițiile existente, ci și de *organizarea ei*. La același nivel cantitativ de trai, viețile oamenilor pot fi foarte larg diferențiate din punctul de vedere al calității lor, datorită modului în care fiecare

știe să-și organizeze viața, să beneficieze de condițiile existente. A crește calitatea vieții nu înseamnă doar a ridica nivelul de trai, deși, în anumite etape, acest aspect este prioritar, ci și a găsi și susține o mai bună organizare a modului de viață, un *stil de viață* mai satisfăcător. Din acest punct de vedere, problematica modului de viață și a stilului de viață reprezintă o parte componentă a calității vieții. Dealtfel, calitatea vieții oferă un cadru general de evaluare a modurilor și stilurilor de viață. Care mod de viață sau stil de viață este mai bun? Întrebarea poate fi pusă mai precis în următorii termeni: care este calitatea pentru om a cutărui mod (stil) de viață? care dintre ele este mai satisfăcător și care este mai puțin satisfăcător? Abordarea unor asemenea probleme presupune, în mod necesar, atât raportarea la sistemul de valori ce caracterizează idealul socialist și comunist de viață, cât și luarea în considerare, printr-o cercetare științifică aprofundată a direcțiilor și particularităților dezvoltării economice și sociale a țării în prezent și mai ales în perspectivă, precum și a contextului economic și politic internațional cu care, în mod firesc, România, ca stat independent și suveran, se află în interdependență.

Înainte de a merge mai departe cu analiza noastră este necesară o sumară caracterizare a semnificației principalelor termeni utilizați în acest studiu și, în general, în acest volum. Nu este vorba de a da definiții riguroase. Acest lucru ar fi lipsit de sens în contextul atât de dinamic al cunoașterii actuale. Intenția noastră este doar de a evidențiat ceea ce pare a fi mai caracteristic și, totodată, mai larg acceptat.

Calitatea vieții se referă la concordanța dintre componentele situației globale de viață ale unui individ și necesitățile și aspirațiile sale. În componența „vieții” intră, pe de o parte, *condițiile* naturale, economice, social-culturale și interpersonale în cadrul cărora viața fiecăruia se constituie, inclusiv propriile caracteristici biologice, socio-culturale, psihologice și de care ea depinde într-o măsură hotărâtoare, iar pe de altă parte, *activitățile* pe care individul le realizează în condițiile date. Prin calitatea vieții se înțelege deci *semnificația pentru om* a acestui complex de condiții și activități care formează viața fiecăruia. Este un concept structural *valorizator*. El se referă la aspectul obiectiv al vieții, complementarul

său subiectiv fiind starea de satisfacție în viață, de fericire, de plinătate.

Conceptul de *mod de viață* are o orientare accentuat descriptivă: *cum își organizează oamenii viața lor*; ce activități întreprind oamenii și în ce modalități, la ce aspiră ei, ce semnificație dau condițiilor lor de viață, cât și propriilor lor activități. *Modul de viață* este un concept predominant sociologic. El se fundează pe presupuziția dublă că modurile de viață sînt larg diferite și că aceste diferențe sînt determinate în mod esențial de tipul de societate în care oamenii trăiesc, de clasa sau grupul social căruia aparțin. Poziția socială a unei persoane în cadrul unui sistem mai amplu determină în mod concret modul în care viața sa este organizată. Termenul de mod de viață este asociat cu predilecție, în utilizarea sa cea mai frecventă, cu ideea de „efect al unor condiții sociale date”: modul de viață al clasei muncitoare, modul de viață urban, modul de viață din societatea modernă dezvoltată economic etc.

Stilul de viață tinde să ofere o perspectivă „interioară” de descriere a vieții. Utilizarea sa este, de regulă, asociată cu:

— punerea în evidență a unei structuri sau a unui profil interior al vieții unui individ, grup de indivizi sau chiar colectivități mai mari. Accentul cade aici deci nu pe descrierea adesea heteroclită a ceea ce fac indivizii în variatele sfere ale vieții lor, ci pe o prezentare selectivă, care tinde să pună în evidență un principiu unificator, structurant, care conferă vieții un profil unic. Și este evident că o asemenea structură exprimă mai mult o logică interioară a individului uman, care își organizează viața în anumite condiții date, decît o logică exterioară, impusă de procesele sociale;

— evidențierea posibilităților alternative, a variației care poate exista în organizarea vieții, în condițiile sociale date. Astfel, dacă putem vorbi despre modul de viață al clasei muncitoare în momentul de față, datorită faptului că există o largă eterogenitate în cadrul acestei clase, putem vorbi mai puțin de *un stil* al ei de viață, cît mai degrabă de *o varietate de stiluri de viață* care ar trebui definite.

*
* *
*

Dinamica modului de viață și a calității vieții în perspectiva următoarelor decenii. Încercarea de a contura, fie și sumar, unele tendințe probabile ale modului de viață și ale problematicii calității vieții în patria noastră în actualul deceniu sau pe o perioadă istorică chiar mai întinsă (perspectiva anului 2000) se poate baza, în acest moment, pe sumare cunoștințe empirice și teoretice. De aceea, o asemenea analiză va avea, în mod inevitabil, un caracter oarecum general, iar în anumite privințe chiar vag. Avem însă convingerea că schițarea, chiar sub formă de ipoteze de lucru, a unor tendințe posibile și dezirabile în dinamica modului nostru de viață și în afirmarea noii calități socialiste a vieții este un demers teoretic util care, cel puțin, va sensibiliza pe cei ce se ocupă în cercetare sau în viața practică de asemenea probleme și va constitui un punct de plecare în dezbaterile științifice mai ample a aspectelor legate de constituirea și afirmarea modului socialist de viață.

Analiza unor aspecte ale dinamicii modului de viață și a calității vieții în actualul deceniu și în perspectiva anului 2000 trebuie să pornească, în primul rând, de la estimarea dezvoltării economice (ritmuri de creștere, direcții prioritare) ce va fi caracteristică României în perioada respectivă în strânsă corelație cu evoluția economiei mondiale.

În actualul cincinal 1981—1985, se prevede ca pe baza dezvoltării tuturor sectoarelor de activitate, să se asigure realizarea obiectivului strategic de trecere a României din stadiul de țară în curs de dezvoltare la stadiul de țară mediu dezvoltată. Această poziție economică — țară cu dezvoltare medie — va fi o trăsătură a dezvoltării generale a țării noastre și în perioada care urmează anului 1985. De aceea, este de presupus că țara noastră va fi în continuare — deși într-o măsură mai mică — supusă unor influențe economice și de stil de viață venite din partea țărilor mai dezvoltate economic. Din țările mai dezvoltate vor continua să fie difuzate nu numai noi tipuri de bunuri, dar și noi necesități care corespund acestor bunuri. O anumită inițiativă în dezvoltarea modului de viață al țărilor puternic dezvoltate va mai exista, probabil. Dezvoltarea noastră va crea o anumită autonomie culturală a modului de viață, deși fenomenul difuziei „modei” din țările dezvoltate va continua să existe, într-o măsură însă mai mică decât în momentul actual.

În condițiile accentuării actualei crize economice mondiale, pe de o parte, ale limitărilor impuse de baza generală de materii prime și de resurse energetice, pe de altă parte, asistăm la o evidentă diminuare a creșterii economice în principalele țări capitaliste dezvoltate și, într-o anumită măsură, și în multe țări socialiste. Așa cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, criza economică se manifestă, într-o măsură mai mare sau mai mică în toate statele, inclusiv în țara noastră.

În analiza noastră pornim de la o *opțiune rațional-optimistă* privind evoluția economică a României. Optimistă pentru că ia în considerare condiții favorizante și presupune menținerea lor în viitor, rațională pentru că aceste condiții favorizante sînt nu numai dezirabile, dar și realiste, cu șanse substanțiale de realizare. Această dinamică a dezvoltării este, dealtfel, semnificativ ilustrată și fundamentată prin orientările și obiectivele planului cincinal 1981—1985. În ceea ce privește orientarea evoluției noastre economice, planul pune un accent deosebit — așa cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — „pe dezvoltarea mai accentuată a bazei de materii prime, a resurselor energetice interne, precum și pe dezvoltarea mai puternică a agriculturii, aceste sectoare constituind factorul hotărîtor pentru dezvoltarea economico-socială a țării noastre, pentru ridicarea nivelului de trai material și spiritual al poporului“ (6). Examinarea indicatorilor de plan evidențiază preconizarea unor ritmuri medii susținute de creștere anuală: produsul social — 6,1%; venitul național — 7,1%; producția netă industrială — 8,8%; producția globală industrială — 7,6%; producția globală agricolă — 4,5—5,0% etc. Ritmurile creșterii economice a României în următorii ani, precum și măsurile stabilite de Plenara Comună a C.C. al P.C.R. și Consiliului Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale din noiembrie 1981 pentru învingerea unor greutăți și deficiențe și realizarea integrală a planului pe 1982 și în general a cincinalului conduc la concluzia că și în perspectivă țara noastră va cunoaște o accentuată dezvoltare economică, ceea ce va avea repercusiuni pozitive, de mare importanță, în structurarea modului socialist de viață și creșterea calității vieții.

Dacă ne referim la contextul internațional, fără a exclude posibilitatea ca relațiile politice și militare să se înăsprească substanțial în viitor, este rezonabil a consi-

dera că sînt șanse mai mari spre o anumită destindere atît politică, cît și militară. Chiar dacă o asemenea evoluție nu va fi spectaculoasă, ea pare totuși să fie cea mai probabilă. Procesul de destindere și dezarmare, deși dezirabil pentru întreaga umanitate, nu va avea loc probabil fără dificultăți, fără anumite fluctuații, dar, în linii generale, considerăm că va fi pozitiv în timp. O dezarmare generală ar fi, desigur, de natură să modifice toate datele situației economice și social-politice. În acest caz, ea ar fi o posibilitate tentantă de explorat. La baza analizei noastre vom pune, și de această dată, versiunea moderat optimistă: o lume progresiv mai pașnică, mai destinsă, aflată însă mereu într-un proces de negociere, datorită amenințării cu înăsprirea climatului și a unor perioade mai „reci“ relativ ciclice în relațiile pe plan internațional.

În ceea ce privește climatul social-politic intern, ținînd seama de ritmul rapid al schimbărilor petrecute în ultimii ani, de faptul că societatea noastră socialistă intră într-o nouă etapă calitativă a dezvoltării sale, de numeroasele implicații ale situației externe pentru cea internă, putem presupune că România va trece printr-o perioadă de rapide schimbări calitative în formele de organizare socială și în strategiile de conducere la toate nivelurile societății. Se vor cristaliza noi forme de organizare socială specifice unei societăți socialiste dezvoltate economic și cultural-politic. Aceste transformări vor fi însoțite de o creștere progresivă a activismului politic al întregii colectivități, exprimat prin: ample dezbateri publice asupra alternativelor de organizare și conducere socială, a strategiilor de dezvoltare socială, intensificarea participării oamenilor muncii la conducerea atît la nivel național, cît și la nivelul comunităților locale, a întreprinderilor etc. Dezvoltarea sistemului autoconducerii și autogestunii va capta, fără îndoială, atenția colectivă în întregul deceniu actual. Desăvîrșirea sa va duce la modificări structurale în întreaga viață socială, în mentalitatea tuturor categoriilor de oameni ai muncii. Deși vor exista dificultăți — implementarea largă și deplină a acestui sistem înseamnă regîndirea întregii organizări sociale —, opțiunea pentru autoconducere și autogestione pare a fi soluția optimă de viitor. De asemenea, accentul pus pe descentralizarea la nivelul județelor și al localităților, stimularea inițiativei locale etc., reprezintă opțiuni majore,

cu pronunțate consecințe pozitive în viitor. Pe acest fond se poate întrevedea dezvoltarea în deceniile următoare a unui autentic pluralism social, în sensul afirmării largi a procesului de multiplicare și diversificare a inițiativelor locale, al stimulării experimentelor sociale, al soluționării mai nuanțate, în concordanță cu condițiile specifice, a problemelor pe care le ridică dezvoltarea localităților și viața diferitelor colectivități umane, al creșterii investiției de creativitate a tuturor categoriilor de oameni ai muncii, în strinsă legătură cu domeniul în care lucrează, dar și cu problemele globale care preocupă societatea. Centralizarea, obiectiv necesar în perioada implementării noilor structuri socialiste și a consolidării lor, nu mai poate fi o soluție eficientă în noua etapă în care intrăm. O pluralitate a inițiativelor, încurajarea experimentărilor locale în vederea obținerii de idei ce pot fi generalizate vor caracteriza în mod crescând evoluția societății noastre în deceniile următoare.

Calitatea vieții, tendințe. Introducerea conceptului de calitate a vieții în strategiile dezvoltării social-politice adoptate în România reprezintă nu o simplă inovație terminologică, ci un punct de cotitură. În locul obiectivelor predominant economice de dezvoltare socială care, în perioada de reconstrucție economică și de punere a bazelor unei industrii moderne, au primat practic, se introduce o înțelegere mai largă a finalităților dezvoltării sociale. Continuă să fie în centrul preocupărilor creșterea în ritm susținut a economiei, ca bază a bunăstării colectivității, în vederea micșorării decalajului față de țările dezvoltate. Alături de acest obiectiv economic major sînt avute în vedere, tot mai mult, o serie de obiective sociale.

1. Promovarea în sfera modului de viață a *principiului egalității*. În acest context egalitatea se referă la lichidarea diferențelor excesive „verticale” între oameni. Este presupusă însă o largă diversificare pe „orizontală”. Este necesar, desigur, să existe diferențe sociale, dar acestea trebuie să fie *echitabile*, determinate de contribuția diferită pe care persoanele o aduc, prin munca lor, la bunăstarea colectivă. Principiul egalității cere deci eliminarea tuturor surselor de venituri disproporționate în raport cu munca, a posibilităților de a obține venituri fără muncă. El presupune, pe de o parte, lupta împotriva tendințe-

lor elitiste în modul de viață, iar pe de altă parte, asigurarea pentru toți membrii colectivității a unui nivel de viață minim decent, civilizată.

2. Datorită constrîngerilor și limitelor economice care vor caracteriza și următoarele decenii — într-o măsură mai mare sau mai mică — se va declanșa probabil o tendință tot mai accentuată la nivelul colectivității de promovare a unui *consum rațional, non-risipitor*. Diagnoza tot mai clară a necesităților populației va fi una dintre problemele cruciale: atât pentru planificarea producției, cît și pentru a promova un consum rațional și echilibrat, pentru a combate tendințele consumeriste.

3. Accent crescut pe utilizarea *resurselor non-economice* de creștere a calității vieții (7). Resursele non-economice reprezintă acele resurse care nu constau în mod primar din produse de tip economic, dar care pot să antreneze unele cheltuieli economice, relativ reduse. Asemenea resurse sînt:

a. *Natura* — va crește preocuparea de amenajare a naturii pentru petrecerea timpului liber. Formele pot fi foarte variate, începînd cu exploatarea și amenajarea mai bună a locurilor de odihnă și agrement colectiv — parcuri, lacuri, stațiuni la munte și la mare, facilități pentru excursii și sport — și sfîrșind cu facilități individuale, în special în zonele montane, unde terenul nu este prielnic unei agriculturi de tip industrial. În modul cel mai probabil odihna se va împleti, în acest din urmă caz, cu munca agricolă sub forma grădinaritului. Cerințele cantitative și calitative crescînde privind valorificarea condițiilor naturale ale țării și amenajările turistice, vor fi mult amplificate de creșterea sensibilă a dezideratului de petrecere a timpului liber în afara orașului, în mijlocul naturii. Și aceasta cu atît mai mult în condițiile trecerii, pînă la sfîrșitul cincinalului, la săptămîna de 44 de ore de lucru în toate sectoarele de activitate.

b. *Arta* — variatele forme de activități artistice, atît creative (amatori), cît și de consum vor crește puternic ca pondere în activitățile populației. Factorii care determină aceste fenomene sînt: creșterea gradului de școlarizare, popularitatea stilului intelectual de viață, creșterea timpului liber. În această sferă vor crește necesitățile de asigurare socială a condițiilor materiale de desfășurare a activităților artistic-culturale, în paralel cu dezideratele de descentralizare, de debirocratizare, de promovare a prin-

cipiului autoconducerii și autogestiunii la nivelul acestor activități.

c. *Sportul* — ponderea diferitelor activități sportive în ansamblul modului de viață este în creștere. Mijloacele economice minime necesare pentru crearea cadrului necesar activităților artistice și sportive conferă acestora caracterul de importante resurse non-economice ale calității vieții.

d. *Învățarea* — atât ca mijloc de pregătire profesională, cât și ca modalitate a dezvoltării individuale va ocupa un loc important în sfera vieții personale, oferind satisfacții specifice.

În măsura în care în procesul de creștere economică se pune accentul tot mai mult pe factorii intensivi și nu extensivi, iar necesarul de cadre cu pregătire superioară va fi asigurat în linii generale (fapt vizibil încă în momentul de față), învățămîntul va trebui să fie supus unei regîndiri de fond, structurale. Dacă pînă acum a fost și este esențialmente *orientat și motivat* spre formarea profesională și promovarea socială, pentru viitor apare necesitatea ca el să se reorienteze spre mărirea funcțiilor sale în dezvoltarea personalității, a pregătirii nu numai pentru participarea la viața socială și muncă, dar și pentru activitățile de timp liber, ca o componentă esențială a vieții personale. Învățarea ca plăcere a cunoașterii și mijloc al autoperfecționării umane va reprezenta o preocupare importantă a omului, pe care învățămîntul va trebui să o ia în considerare în anii care vor veni.

e. *Familia* — cu toate componentele sale — locuință, relații dintre soți, copiii și educația acestora — va ocupa în viitor un loc și mai important în viața oamenilor, în structurarea modului lor de viață.

f. *Relațiile de prietenie* — se vor amplifica prin varietatea formelor de activități de acest gen — vizite reciproce, discuții, practicarea unor sporturi, efectuarea de excursii, activități de tip artistic, diferite jocuri de societate.

g. *Participarea socială* — accentuarea principiului autoconducerii și autogestiunii este de natură a activa și mai mult interesul și satisfacția pentru participarea socială, constituind în mod progresiv o componentă esențială a calității vieții, o importantă sursă de satisfacții.

h. Încă din deceniul în care am intrat vor apărea tot mai insistente cerințe de *umanizare a muncii*. Creșterea

gradului de școlarizare și ridicarea nivelului general de cultură și civilizație a populației, ca și cerințele realizării unei eficiențe superioare a muncii vor determina luarea, într-o măsură mai mare, în considerare a exigențelor umane în „proiectarea“ locurilor de muncă și a profesiilor. Pe lângă asigurarea condițiilor minime de securitate și igienă, vor fi promovate și alte exigențe de tip calitativ în ceea ce privește munca. Obiectivul concret este transformarea muncii într-o sferă a afirmării personale, din care se pot extrage tot mai multe satisfacții personale. Complementaritatea muncă-viață personală este în curs de diminuare, munca devenind tot mai mult una dintre sferile esențiale ale împlinirii umane, pentru unii (mulți) poate cea mai importantă.

i. *Umanizarea societății globale* — primele faze ale evoluției unei societăți moderne și în mod special ale uneia de tip socialist au de întâmpinat însemnate dificultăți în „controlul complexității“. Apar rapid sisteme sociale complexe — economice, politice, culturale, științifice, administrative — a căror conducere este, la început, extrem de dificilă. Din această cauză societatea modernă (și societățile socialiste nu fac excepție, ci chiar sînt mai expuse datorită gradului mai ridicat de socializare) suferă de „patologii“ specifice ale complexității necontrolate — sau mai precis insuficient „stăpînite“ în chip adecvat — ca de exemplu, birocratie, slaba eficiență, alienare, centralism excesiv, blocarea mecanismelor de schimbare, inerție și, facilitate de acestea, anomie, dificultăți de promovare a normelor și principiilor, cultivare a intereselor personale în mod excesiv în raport cu cele colective. Toate aceste tendințe apar ca surse de stări negative în viața individuală: izolare, neputință, lipsă de participare, sentiment al ineficienței, alienare etc. Contracurarea și lichidarea acestora nu se rezolvă doar prin creșterea eficienței tuturor activităților sociale, ci și prin exigența umanizării progresive a tuturor sferelor de viață, printr-o strategie social-politică corespunzătoare care să vizeze participarea largă și efectivă a maselor largi la conducerea societății, la luarea deciziilor la toate nivelurile organismului social precum și la controlul modului cum acestea se desfășoară.

Acest lucru nu numai că este posibil, ci el rezultă cu necesitate din sistemul valorilor umanismului socialist care prezidează — și trebuie să prezideze din ce în ce mai

mult — existența și devenirea noastră. „Țelul suprem al politicii partidului nostru comunist — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — este edificarea unei societăți în centrul căreia se află omul, bunăstarea și fericirea sa, asigurarea tuturor condițiilor pentru manifestarea pleneră a personalității umane, pentru valorificarea capacității creatoare și aptitudinilor fiecăruia, pentru manifestarea deplină a umanismului nou, revoluționar“ (8). În ceea ce privește afirmarea puternică a valorilor umanismului în toate domeniile vieții sociale, orientarea către valorificarea mai pregnant socio-umană a noilor structuri organizaționale, la nivel micro și macrosocial, așezarea relațiilor interpersonale pe baze noi și diminuarea, în consecință, pînă la treptata lor eliminare, a surselor de alienare, societatea noastră va trece, din această perspectivă, în anii care vin, printr-un inevitabil proces de profunde și semnificative transformări care, fără îndoială, nu va fi lipsit de ivirea unor contradicții ce vor trebui la timp și eficient soluționate.

În ridicarea calității vieții, vor exista, după părerea noastră, două probleme-cheie:

- a) creșterea eficienței întregii activități economice și, mai general, a eficienței organizării și conducerii sociale;
- b) lupta împotriva tendințelor consumeriste.

Prima problemă se înscrie ca un obiectiv de bază al planului de dezvoltare economico-socială a României pe perioada 1981—1985. Vom insista îndeosebi asupra celei de-a doua, mai puțin dezbătută în literatura de specialitate. Vom analiza, în primul rînd, factorii care pot stimula tendințele consumeriste, apoi factorii care au o acțiune inversă, anticonsumeristă și, în fine, strategiile de acțiune care par a fi adecvate.

Tendințele consumeriste pot fi destul de puternice, datorită următorilor factori:

- a) Influența modelelor creșterii economice din țările dezvoltate, active tocmai datorită decalajului care va mai exista.

- b) Caracterul încă insuficient de structurat al modului de viață socialist. Faptul că procesul de cristalizare culturală a modurilor complexe de viață se află în faza de început precum și absența, în multe cazuri, a unei viziuni superioare, de largă deschidere culturală asupra consumului (cultura scăzută a consumului) fac ca preocuparea pentru consumul material să se situeze pe primul

plan. Slaba competență în ceea ce privește consumul — respectiv unilateralitate, imitație fără discernământ, lipsa de echilibru, accentul exagerat pe acumulare de bunuri materiale etc. — duce, de asemenea, la „pierderi“ în acest domeniu.

c) Creșterea nivelului de trai al tuturor oamenilor muncii, lărgirea posibilităților de acces al acestora la bunurile materiale în continuă diversificare, influența economiei noastre socialiste, în plin proces de modernizare, asupra vieții tuturor grupurilor sociale și a tuturor generațiilor.

d) Deficiențele în ceea ce privește *calitatea* funcțional-tehnică și estetică a produselor și care, probabil că într-o măsură mai mare sau mai mică (în funcție de aplicarea unor strategii sociale eficiente de creștere rapidă a calității), este de natură să mențină un supraconsum. Relația calitate scăzută—supraconsum se bazează pe următoarea rațiune: slaba calitate este însoțită de rapida învechire, fizică și morală, a produselor, fapt care accentuează cererea și consumul.

e) Un alt factor care acționează în sensul creșterii consumului material îl reprezintă slaba dezvoltare a formelor cultural-artistice, spirituale și sociale, de petrecere a timpului liber. Insuficiența unor forme sociale facilitatoare și slaba cristalizare a unor forme culturale care să le ofere oamenilor posibilitatea și, totodată, capacitatea de dezvoltare a lor multilaterală, de practicare a unei game variate de activități de timp liber, duce la accentuarea consumului material, forma cea mai simplă de petrecere a timpului liber și de obținere a satisfacției în viață.

f) Existența, încă, a unei stratificări sociale, a unor diferențe de prestigiu social stă la baza tendințelor de *consum ostentativ*. Funcția acestui consum este nu satisfacerea unor nevoi umane, ci afirmarea statutului social. În condițiile societății noastre există o tradiție cu influență pozitivă în acest domeniu. Statutul social superior nu este legat în mod exclusiv de resursele economice, ci mai ales de poziția profesională: calificare superioară, desfășurarea de activități cu caracter preponderent creativ, răspunderea deosebită sau dificultățile pe care le incumbă anumite profesii, contribuția adusă la progresul general al țării, exercitarea unor funcții de conducere la nivel micro sau macrosocial etc. Este cazul, de exemplu, al profesiunilor

intelectuale și, complementar acestora, stilului de viață intelectual. Un asemenea stil, deși presupune un standard economic relativ ridicat, accentuează pe alte forme de manifestare decît pe cele ale consumului economic. El nu este compatibil cu consumul ostentativ. În plus, o caracteristică esențială a sa este aspirația de creștere a raționalității și competenței în organizarea modului de viață. Stimularea intelectualizării stilului de viață, deși, pe de o parte, duce la o anumită ridicare — dar numai în anumite sfere — a aspirațiilor materiale, este însoțită, pe de altă parte, mai ales pe termen lung, de o raționalizare a modului de viață, avînd drept consecință dezvoltarea de puternice tendințe anticonsumeriste.

Tendințele anticonsumeriste pot fi stimulate prin următorii factori:

a) Constrîngerile economice, relativa limitare a posibilităților în raport cu țările dezvoltate, exigențele unui consum fundamentat științific, aplicarea mai consecventă a echității socialiste declanșează treptat, dar din ce în ce mai evident, puternice tendințe de raționalizare a resurselor prin promovarea unei atitudini economicoase, cumpătate, prin combaterea la nivel social, dar și la nivel individual a supraconsumului.

b) Influențele externe. În țările dezvoltate se va cristaliza, atît datorită constrîngerilor economice, cît și datorită unei reacții de suprasaturație, o reacție social-culturală, filozofică și ideologică anticonsumeristă. Atît reacția filozofic-ideologică, cît și cea practică — noi strategii economice de producere pentru necesitățile raționale, stimularea producției de bunuri cu viață funcțională și estetică mai îndelungată — vor avea o influență sensibilă și asupra dinamicii noastre interne. De asemenea, va crește influența alternativelor de viață elaborate în țările cu nivel mediu de dezvoltare și chiar a celor sărace. Modelul consumerist va tinde să se deprecieze puternic.

c) Creșterea competenței oamenilor în domeniul consumului și a gradului de elaborare a stilurilor de viață va determina ca accentul excesiv pus în multe medii sociale pe acumulare și pe consum material să slăbească, atenția orientîndu-se în schimb asupra altor sfere ale manifestării vieții, mai puțin solicitante de resurse material-economice. Vor fi stimulate consumul cultural, în forme precumpănitor sociale, activitățile sportive, rela-

țiile sociale, atât ca relații de prietenie, cât și ca participare socială. Va crește importanța resurselor non-economice ale calității vieții.

d) Atât constrangerile economice, legate de resursele de materii prime și energetice, de nivelul eficienței economice etc., cât și promovarea principiilor socialiste de organizare socială vor accentua preocupările pentru realizarea unei societăți cu un grad ridicat de egalitate și omogenitate socială. Omogenizarea socială nu trebuie concepută ca un proces liniar. Unele tendințe egalitariste caracteristice nivelului scăzut de dezvoltare economică sînt eliminate. Diversificarea modului de viață se va accentua, fiind dublată și de o mai mare importanță acordată stimulentele materiale ale performanțelor în muncă. În aceste condiții, egalitatea socială se va realiza, în primul rînd, prin lupta împotriva supraconsumului, a consumului ostentativ și elitar. O asemenea luptă este de natură a duce la economisirea, la nivelul colectivității, a unor importante resurse economice care pot fi mai rațional și mai egalitar repartizate.

e) Diversificarea stilurilor de viață, pe baza opțiunilor individuale. Indistincția între stiluri de viață face ca fiecare să încerce să obțină „tot” ceea ce ceilalți obțin, fără discriminare. Cristalizarea unor stiluri alternative de viață duce la o mai discriminantă atitudine în cadrul consumului. În funcție de un anumit stil de viață, vor fi selectate acele bunuri de consum care sînt potrivite respectivului stil, resursele economice vor fi utilizate mai rațional și mai discriminant în raport cu prioritățile specifice acestuia. Diversificarea stilului va reprezenta, de aceea, un puternic factor anticonsumerist, de raționalizare a vieții.

f) Caracterul deschis-participativ (și nu închis, birocratic, alienant) al organizării sociale. După cum se știe consumerismul este accentuat în cadrul societății capitaliste contemporane, care, prin caracterul ei alienant, opresiv, birocratic, creează și în modul de viață orientări individualiste, consum compensatoriu, accent pe activități strict individuale. Instituirea unei societăți deschise, participative, democratice cum este cea socialistă, care să ofere posibilități largi și autentice de participare socială, flexibilă, în care fenomenele birocratic-centraliste să fie eliminate, reprezintă o condiție esențială a cristalizării unor stiluri de viață complexe, non-consumeriste.

Ținând seama de faptul că tendințele consumeriste, datorită factorilor obiectivi a căror acțiune va persista într-o măsură mai mică sau mai mare în viitor, vor reprezenta probabil una dintre dificultățile deloc neglijabile în calea ridicării calității vieții, a apărut — și se va accentua în perspectivă — necesitatea elaborării de strategii de contracarare a lor. Aceste strategii decurg din factorii enunțați mai înainte și ele vizează, mai ales, măsurile practice care pot fi luate, în strinsă legătură, evident, cu obiective educaționale privind creșterea competenței științifice și culturale în domeniul consumului. Trebuie spus însă că, datorită multor cauze, nu va fi posibilă o eliminare completă a tendinței consumeriste. Realizarea unei calități superioare a vieții în socialism cere însă a se limita semnificativ proporțiile sale. O acțiune eficientă în această privință se poate înfăptui printr-o înțeleaptă îmbinare a măsurilor luate pe linia organismelor statale cu un program amplu de inițiative educative.

Este deosebit de semnificativ că în țara noastră către sfârșitul anului 1981 au fost stabilite, prin decrete ale Consiliului de Stat al R.S.R., unele măsuri de așezare pe baze mai raționale și, în același timp, echitabile a consumului. Aceste măsuri — e necesar să subliniem — nu promovează egalitarismul, ci iau în considerare diferențele de consumuri în raport de muncă, de vîrstă și alte cerințe. Elaborarea unui program privind normele unei alimentații raționale, științifice reprezintă un important mijloc de orientare și stimulare a unui consum rațional în măsură să asigure un trai echilibrat, sănătos.

Pentru contracararea tendințelor consumeriste care, așa cum am subliniat, afectează negativ calitatea vieții oamenilor și irosește fără sens o bună parte din averea societății, și pentru ridicarea calității socialiste a vieții, apreciem că pornind de la realitățile țării noastre și de la orientările și obiectivele stabilite de Congresul al XII-lea, de la exigențele formulate în documentele de partid mai recente, se conturează câteva direcții principale:

1. Orientarea în producție spre bunuri de consum cu viață îndelungată: din punct de vedere *funcțional*, dar și din punct de vedere *moral* (estetic etc.).

2. Control strict al eventualelor tendințe ale întreprinderilor de a stimula artificial cererea.

3. Programe de investigare a necesităților umane și a dinamicii lor. Determinarea necesităților diferențiat în funcție de stil de viață. Orientarea producției din ce în ce mai adecvat în raport cu aceste necesități.

4. Stimularea pe diferite căi a creșterii competenței populației în sfera consumului, stimularea dezvoltării unei culturi moderne a consumului, atât în autodiagnoza propriilor necesități, cât și în alegerea bunurilor care satisfac aceste necesități în mod optim. Difuzarea în masă a cunoștințelor relevante în legătură cu parametrii funcționali ai variatelor bunuri, în așa fel încît atât alegerea, cât și utilizarea să fie mai eficace.

5. Încurajarea formelor de petrecere a timpului liber și de organizare a vieții care nu presupun consum material ridicat — în mod special activități culturale, sportive, participarea socială.

6. Sprijinirea procesului de cristalizare a unor stiluri alternative de viață. O varietate de stiluri de viață este de natură a orienta oamenii spre ierarhizări mai clare ale necesităților; structurarea modului de viață duce la eliminarea consumurilor parazitare, la o mai judicioasă orientare a resurselor individuale.

7. Stimularea unei orientări democratice a producției. Spre deosebire de producția orientată elitar — proprie capitalismului — care stimulează consumul ostentativ, diferențiator al elitelor, producînd frustrări în masa colectivității, generînd aspirații de consum artificial, o producție orientată democratic este cea care nu pune accent pe diferențele calitative „verticale“, ci pe o varietate calitativă „orizontală“. Varietatea calitativă creează culoare, diferențiere, dar nu ierarhizare. Diferențierea „verticală“ a calității este o sursă a stimulării consumului ostentativ. Bunurile de vîrf nu sînt excluse într-o economie orientată democratic. Ele se adresează însă stilurilor de viață specializate. Un consumator obișnuit de muzică se poate mulțumi cu mijloace muzicale bune, dar medii. Cineva care și-a construit un stil de viață, printre altele, dominat de consumul muzical va fi motivat, desigur, să obțină mijloace muzicale mai sofisticate, care însă pentru un „nespecialist“ nu aduc suficient de mult în plus. Problema orientării democratice a producției este deosebit de complexă.

8. Lansarea unor studii complexe asupra dinamicii staturilor de viață și a consumului, a factorilor care determină consumul sau care îl orientează în diferite direcții.

Tendențe în dinamica modului de viață. În perspectiva următoarelor decenii vor avea loc modificări substanțiale în modul de viață al populației. Această dinamică va fi dominată atât de tendințele de omogenizare, cât și de tendințe de diferențiere.

Tendențe de omogenizare:

a. Ridicarea generală a nivelului de școlarizare a populației este de natură a genera un proces convergent de evoluție a modurilor de viață.

b. Ridicarea nivelului de trai, apropierea standardelor de viață ale diferitelor categorii ale populației, accesul tuturor la bunurile tipice societății moderne.

c. Înfăptuirea noii revoluții în agricultură, dispariția țăranimii tradiționale și modernizarea vieții satului. Aproximarea satului de condițiile de confort ale orașului.

d. Ridicarea generală a calificării profesionale și necesitatea reconsiderării tipului de profesii în acord cu această tendință. Eliminarea (și, dar nu numai, prin tehnică) a muncilor grele și care nu cer calificare, prin munci care cer calificare mai ridicată.

e. Promovarea principiului participării la conducere la toate nivelurile organizării sociale — întreprindere, localitate, sector social, nivel național. Reducerea treptată a diferențelor dintre munca fizică și munca intelectuală, dintre muncile de conducere și muncile de execuție.

f. Promovarea principiului egalității sociale; în perspectiva următoarelor decenii acesta va fi un principiu fundamental al politicii sociale generale, întărit de multe procese care vor avea loc în viitor. Sînt însă de așteptat anumite variații în semnificația și limitele care vor fi promovate. S-ar părea că în anii ce vor urma se va merge pe linia unei mai accentuate diversificări a veniturilor, în raport cu munca depusă, inclusiv o creștere a cîștigurilor provenite din munci suplimentare.

g. Promovarea unei atitudini față de muncă și viață de tip socialist, ca factor omogenizator esențial. Și aceasta va fi însă în funcție de capacitatea de perfecționare

și schimbare socială, de găsire a unor forme de conducere socială care să promoveze participarea activă, minimizând tendințele birocratic-centraliste.

Tendențe de diferențiere:

¹⁵ 1. În perspectiva cel puțin a următoarelor două decenii, profesiunea (categoria socio-profesională) va continua cu siguranță să reprezinte principalul diferențiator în ceea ce privește modurile de viață. Principalele categorii socio-profesionale — țărani, muncitori, intelectuali, funcționari — vor fi caracterizate prin moduri distincte de viață. Într-o primă perioadă chiar, considerăm că se va manifesta o tendință de cristalizare progresivă a unor stiluri specifice de viață. De exemplu, stilul intelectualității va cunoaște un proces de cristalizare progresivă. El se va elibera de unele dintre caracteristicile stilului de viață al intelectualității tradiționale, dobândind caracteristicile impuse de rolul și locul intelectualității într-o societate modernă de tip socialist. Se va cristaliza, de asemenea, un stil de viață specific țăranimii. Direcția în care acesta va evolua va depinde esențial de o serie de decizii majore cu privire la formele sociale de organizare a agriculturii; se va merge preponderent pe sisteme largi de producție, quasi-industriale, complementate cu producția individuală, pe loturi personale sau se vor accentua formele de tip cooperatist combinate cu producția individuală. De asemenea, pe măsură ce clasa muncitoare, ridicându-și nivelul de pregătire profesională și culturală, dobândind o conștiință de sine tot mai puternică, va tinde să-și cristalizeze un mod de viață mai structurat, eliberându-se tot mai mult de elementele aduse din modul de viață rural.

2. Paralel cu această tendință, mai pronunțat însă probabil spre sfârșitul secolului, modul de viață se va elibera de condiționarea sa de tipul de profesie, manifestând tendințe de diferențiere în stiluri de viață distincte, în funcție de opțiunile personale, de tipul de personalitate și inclinațiile fiecăruia. Un stil de viață înalt structurat, organizat, care să prezinte înalte performanțe în ceea ce privește calitatea vieții nu poate fi realizat decât în acest cadru. Din această cauză, stimularea diferențierii stilurilor de viață, sprijinirea acestei diferențieri reprezintă o cale importantă de creștere a calității vieții.

BIBLIOGRAFIE

1. Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XII-lea Congres al Partidului Comunist Român*, Editura politică, București, 1979, p. 50—53.
2. Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Congresul al II-lea al consiliilor oamenilor muncii din industrie, construcții, transporturi, circulația mărfurilor și finanțe*, Editura politică, București, 1981, p. 17.
3. *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Editura politică, București, 1975, p. 89.
4. C. Zamfir, *Calitatea vieții. Semnificația sa în contextul umanismului actual*, în „Revista de filosofie” nr. 5/1980.
5. J. Galtung, M. Wemegan, *Overdevelopment and Alternativ of Life in high income countries*, SID/ONU—GPID Joint Project, Institute universitaire d'études du développement, 1978.
6. Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Congresul al II-lea al consiliilor oamenilor muncii din industrie, construcții, transporturi, circulația mărfurilor și finanțe*, Editura politică, București, 1981, p. 18.
7. C. Zamfir, *Diversitatea căilor de creștere a calității vieții*, în „Era socialistă” nr. 15/1981.
8. Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Congresul al II-lea al consiliilor oamenilor muncii din industrie, construcții, transporturi, circulația mărfurilor și finanțe*, Editura politică, București, 1981, p. 38.